

СТАДІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ¹²

ВСТУП

Україна є правова, демократична і соціальна держава. Будь-яка держава, що дійсно характеризується такими високими гуманітарними чеснотами, не може існувати без розвинутого й ефективного інституту адміністративного суду, адже саме система адміністративного судочинства практично перетворює людину із «гвинтика» для держави на повноцінного суб'єкта адміністративного процесу, який у системі адміністративного судочинства має рівні права із суб'єктом владних повноважень, за яким стоїть потужний публічний апарат. Майже ні в кого не виникає сумніву, що без справедливого й ефективного адміністративного судочинства реально забезпечити порушені суб'єктами владних повноважень права, свободи та інтереси людини і громадянина не можливо.

В Україні адміністративне судочинство було запроваджено 2005 року – із відставанням більш ніж на сто років від держав західної демократії. Наразі воно переживає процес непростого становлення. Це насамперед пов'язано з тим, що публічний апарат не хотів і не хоче змиритися з утратою імперативних засад управління громадянами. На жаль, більшість чиновників органів виконавчої влади та деяка частина органів місцевого самоврядування хочуть здійснювати публічне управління по-старому, не дотримуючись прав, свобод та інтересів приватних осіб, прикриваючись інститутом державного інтересу. Хоча насправді вони в таких випадках підтримують свій чи «кумівський» приватний, у кращому разі – корпоративний, що нічого спільного не має з публічним інтересом. Більш того, високопосадовці від виконавчої влади незалежно від політичної належності перманентно намагаються впливати на незалежність адміністративного суду та недоторканність суддів адміністративних судів. І хоча їм це в більшості випадків не вдається, однак шкоду народу України вони завдають значну. У результаті державному апарату (чиновникам) довіряє лише 14,7 відсотків опитаних, а судам (судовій системі загалом) – 11,7³ відсотків респондентів. І хоча результати спеціалізованого соціологічного опитування є дещо кращими – адміністративний судам довіряють 43 відсотки учасників адміністративного процесу, однак і такі

---

¹ Лекція написана по результатам дисертаційного дослідження **Володимира Келеберди**. Стадії адміністративному судочинстві в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ: НДІ публічного права, 2020. 18 с.

² Упорядники: головний науковий співробітник НДІ публічного права, доктор юридичних наук, професор, академік Академії АПН **Валентин Галуцько**, Науковий співробітник НДІ публічного права **Діана Левченко**

³ Початок нового політичного року: довіра до соціальних інститутів. Розумкова Центр. 2020. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pochatok-novogo-politychnogo-roku-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-lypen-2020r>

результати статичних досліджень не можуть задовольнити громадян України. Іншими словами, система адміністративних судів розвивається на благо народу України, але переборюючи численні перепони.

Адміністративний процес є дуже складною галуззю вітчизняного правознавства. Його неможливо опанувати і, тим більше, здійснювати без поділу на певні складові. Такими складовими у процесуальних галузях права традиційно визнаються стадії. Не є виключенням із цього правила й адміністративний процес України, складна система якого умовно поділена на стадії в адміністративному судочинстві. На жаль, у чинному адміністративно-процесуальному законодавстві інститут таких стадій не прописано. Він має в умовах сьогодення доктринальну форму, що не може в повному обсязі задовольнити учасників публічно-правового конфлікту. У свою чергу і трактування стадій учасниками адміністративного процесу здійснюється по-різному, що вносить правову невизначеність в адміністративний процес під час розгляду адміністративної справи.

1. Юридична природа стадій в адміністративному судочинстві України

Стадії адміністративного судочинства мають як загальні, так і спеціальні особливості, що характерні для окремої стадії.

Загальними особливостями стадій адміністративного судочинства є такі характеристики:

- 1) нормативна визначеність (закріплення на законодавчому рівні процесуальних дій, правових елементів та інституційних суб'єктів);
- 2) відокремленість та умовна незалежність;
- 3) індивідуальність (кожна стадія має свої завдання, окремі процесуальні дії та різне правове становище учасників);
- 4) послідовність (кожна стадія реалізується в певній послідовності, стадії чергуються між собою, заміщуючи та перетікаючи одна в одну);
- 5) взаємопов'язаність і взаємозалежність;
- 6) обмеженість у часі (визначеність просторово-часового виміру стадії).

Система принципів стадій в адміністративному судочинстві України *спрямована на виконання функціональних завдань кожної стадії адміністративного судочинства та поєднує в собі загальні засади адміністративного судочинства й індивідуальні засади, характерні для окремої стадії адміністративного судочинства.*

До принципів стадій адміністративного судочинства відносить такі засади: верховенство права та законність; рівність учасників на кожній стадії; відкритість і публічність адміністративного процесу; розумність строків розгляду та вирішення адміністративних справ; змагальність і диспозитивність сторін; офіційне, об'єктивне та неупереджене з'ясування обставин у адміністративній справі; доступність судочинства; фіксування процесу розгляду та вирішення адміністративних справ технічними засобами; процедурність та обрядовість розгляду й вирішення адміністративних справ; пріоритетність відновлення прав, свобод і законних інтересів особи; правову визначеність незалежності суду та

недоторканності суддів адміністративних судів; гарантування права на перегляд судових рішень на підставах, визначених законом; обов'язковість судових рішень; імплементація рішень Європейського суду з прав людини у практику діяльності адміністративних судів.

2. Поняття та класифікація стадій в адміністративному судочинстві України

Стадії є взаємозалежними та взаємодоповнюючими частинами адміністративного судочинства, модернізація їх класифікації в умовах розвитку адміністративно-процесуальних правовідносин дозволяє сформулювати теоретико-методологічні засади адміністративного судочинства. Адміністративне судочинство як системне утворення та процесуально-правову площину слід характеризувати через низку правових складних елементів, одним із яких є стадії, що систематизують процес адміністративного судочинства залежно від критерії послідовності, завдань та видів процесуальних дій, суб'єктів, інстанцій.

Стадії в адміністративному судочинстві України - це комплекс керівних засад та процесуальні дій на усьому протязі розгляду адміністративної справи поділених на певні частини в залежності від критерії послідовності, завдань і видів процесуальних дій, суб'єктів та інстанційності, визначених адміністративно-процесуальний законодавством та логікою розгляду справ з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів осіб у порядку адміністративного судочинства.

Класифікація стадій в адміністративному судочинстві України – це встановлений законодавством порядок розподілення на частини залежно від сукупності ознак (завдань стадії, виду процесуальних дій, кола суб'єктів, інстанцій), що дозволяє послідовно та системно реалізовувати адміністративне судочинство та відповідно захистити права, свободи й законні інтереси осіб, публічний інтерес суспільства та держави.

Стадії в адміністративному судочинстві України, поділені на певні етапи:

1) ПЕРВИННА:

- а) звернення до адміністративного суду;
- б) відкриття провадження в адміністративній справі;
- в) підготовче провадження;

2) ОСНОВНА СТАДІЯ – судовий розгляд адміністративної справи;

3) ФАКУЛЬТАТИВНІ СТАДІЇ:

- а) апеляційне оскарження рішень адміністративних судів першої інстанції (апеляційне провадження);
- б) касаційне оскарження рішень адміністративних судів першої та апеляційної інстанцій;
- в) провадження за винятковими та провадження за нововиявленими обставинами;
- г) провадження в Європейському суді з прав людини;

4) ЗАВЕРШАЛЬНА СТАДІЯ:

- виконавче провадження - виконання судових рішень в адміністративних справах.

Окрема стадія адміністративного судочинства може включати певні етапи, на яких здійснюються визначені законом процесуальні дії, відповідно класифікація стадій в адміністративному судочинстві України є деякою мірою широкою, адже включає й етапи (умовно – підстадії), на яких вирішується встановлене коло процесуальних питань.

3. Первинні стадії адміністративного судочинства України

Звернення до адміністративного суду, відкриття провадження в адміністративній справі та підготовче провадження є взаємозалежними та послідовними стадіями, які сукупно формують первинну стадію адміністративного судочинства в загальному розумінні.

3.1. Звернення до адміністративного суду є правовою можливістю правоздатної особи звернутися в установленій законом формі та порядку до адміністративного суду за захистом і подальшим відновленням своїх прав, свобод та інтересів.

3.2. Підготовче провадження як первинна стадія адміністративного судочинства складається з декількох етапів, що поєднують комплекс процесуальних дій:

- відкриття підготовчого провадження;
- підготовку адміністративної справи до судового розгляду;
- підготовче (попереднє) судове засідання;
- врегулювання спору через примирення або за участю судді (факультативний етап);
- закриття підготовчого засідання та винесення рішення за його результатами.

Проблемним питанням в Україні залишається використання можливостей урегулювання спору до початку розгляду справи, тобто досягнення юридичного консенсусу між сторонами, що є основною метою підготовчого провадження як первинної стадії адміністративного судочинства.

4. Розгляд справи по суті як основна стадія адміністративного судочинства України

Розгляд справи по суті як стадія реалізується з обов'язковим застосуванням організаційно-технічних процедур, що є невід'ємною складовою загального адміністративного процесу (здійснення розгляду справи в режимі відео-конференції, відтворення та дослідження електронних доказів, фіксація судового процесу технічними засобами, вивчення, ведення протоколу судового засідання тощо) та дозволяє полегшити роботу адміністративних судів і розширювати

можливості захисту прав, свобод та інтересів осіб в адміністративному судочинстві.

Розгляд справи по суті як основна стадія адміністративного судочинства України має свою структуру, що визначається нормами КАС України та включає такі послідовні стадійні частини:

- 1) відкриття розгляду справи по суті;
- 2) з'ясування обставин адміністративної справи;
- 3) дослідження доказів у справі;
- 4) судові дебати (у позовному провадженні);
- 5) ухвалення судового рішення у справі.

Відкриття розгляду справи по суті беззаперечно є процедурно складною процедурою, адже включає декілька окремих процедурно-організаційних дій:

- відкриття судового засідання;
- оголошення складу суду і положень про право відводу;
- видалення свідків у справі із зали судового засідання;
- установлення осіб, які присутні в залі судового засідання;
- роз'яснення учасникам справи, перекладачеві, експерту, спеціалісту їх прав та обов'язків, присягання інших учасників судового процесу;
- розгляд заяв і клопотань в адміністративній справі.

Після відкриття судового засідання фактично одразу *розпочинається з'ясування обставин адміністративної справи*, тобто її доказовий процес, що є складовою загального процесу з'ясування обставин справи та пов'язується із процесом дослідження доказів у справі та їх подальшого оцінювання.

Судові дебати в позовному провадженні дозволяють сторонам перед ухваленням судового рішення через промову підсумувати та додатково обґрунтувати свою позицію з можливістю в межах справи вказати на потребу в з'яванні нових обставин в адміністративній справі.

Ухвалення судового рішення у справі є завершальним етапом розгляду справи по суті, що включає вихід суду до нарадчої кімнати, у якій суд, завершуючи оцінювання доказів, ухвалює вольовий акт – судові рішення у справі – та оголошує його прилюдно.

5. Факультативні стадії адміністративного судочинства України

Складається з 4 відносно автономних стадій як системи, так званих необов'язкових стадій адміністративного судочинства, які виникають за ініціативою однієї зі сторін адміністративного процесу чи інших осіб у разі невизнання рішення адміністративного суду певного рівня.

До факультативних стадій адміністративного судочинства в Україні слід віднести:

- 1) апеляційне оскарження рішень адміністративних судів першої інстанції (апеляційне провадження);

2) касаційне оскарження рішень адміністративних судів першої та апеляційної інстанцій;

3) провадження за винятковими обставинами та провадження за нововиявленими обставинами;

4) провадження в Європейському суді з прав людини.

Тобто одним із критеріїв поділу факультативних стадій адміністративного судочинства в Україні є інстанційність, і тому факультативні стадії адміністративного судочинства слід розглядати через вертикальні процесуально-інстанційні характеристики проваджень.

5.1. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві України

Апеляційне провадження є факультативною стадією адміністративного судочинства, завданням якої є перевірка законності, змістовності та обґрунтованості судових рішень першої інстанції, що не набрали законної сили для встановлення додаткового судового захисту прав, свобод і законних інтересів особи.

Апеляційне провадження має свої послідовні етапи:

- 1) звернення апелянта до суду та відкриття апеляційного провадження;
- 2) підготовку адміністративним судом справи до апеляційного розгляду;
- 3) апеляційний розгляд справи;
- 4) ухвалення та винесення судового рішення в адміністративній справі.

Особливостями апеляційного провадження в адміністративному судочинстві України є такі:

- це факультативна стадія адміністративного судочинства, адже її завданням є додатковий перегляд судових рішень першої інстанції;
- має свої чітко регламентовані етапи;
- створює додаткову правову гарантію особі щодо захисту її чеснот у порядку адміністративного судочинства та є невід'ємною складовою організованого й ефективного захисту прав осіб в адміністративному судочинстві;
- складається з кола процесуальних відносин (процедурно-організаційних дій, учасників, матеріалів справи);
- кінцевим етапом є ухвалення судового рішення, що може або скасувати (змінити) рішення суду першої інстанції або не задовольнити апеляційну скаргу, залишивши без змін рішення суду першої інстанції.

Апеляційне провадження здійснюється в законодавчо визначеній послідовності та починається зі звернення апелянта до адміністративного суду із заявою (апеляційною скаргою) щодо перегляду судового рішення суду першої інстанції, у результаті чого здійснюється перевірка дотримання законних вимог (строки подання, форма скарги, юрисдикції тощо) та відкривається апеляційне провадження з учиненням подальших організаційних дій суду щодо надсилання матеріалів сторонам.

Підготовка справи до апеляційного розгляду полягає в попередньому ознайомленні суддею обставин справи та ухваленні ним ухвал із питань витребування, подання доказів, призначення експертизи, залучення інших учасників справи (свідків, перекладачів тощо), задоволення клопотань учасників справи, вирішення інших організаційно-правових питань, пов'язаних із переглядом судового рішення першої інстанції.

На етапі апеляційного розгляду в формі судового засідання здійснюється безпосереднє дослідження заявних вимог апелянта щодо незаконності, необґрунтованості судового рішення суду першої інстанції, порушення норм процесуального або незастосування норм матеріального права на підставі фактичних даних у справі, доводів сторін, офіційного з'ясування апеляційним судом усіх обставин адміністративної справи.

Винесення апеляційним судом рішення в адміністративній справі є завершальним етапом адміністративного провадження, на якому судді апеляційного суду на спільній нараді в нарадчій кімнаті через голосування ухвалюють і формують судові рішення, а момент публічного проголошення стає юридичним фактом, оскільки судові рішення одразу набирає законної сили.

5.2. Касаційний перегляд судових рішень адміністративних судів в Україні

Завданням касаційного провадження є перевірка на остаточному національному рівні судових рішень щодо відповідності вимогам законності, обґрунтованості та правильності, дотримання норм матеріального і процесуального права під час розгляду та вирішення адміністративних справ, формування єдиної адміністративно-прецедентної практики щодо ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів особи в порядку адміністративного судочинства.

За своєю організаційною природою касаційне провадження як факультативна стадія адміністративного судочинства має такі особливості:

- провадження починається зі звернення (касаційної скарги) особи, що наділена адміністративною процесуальною правосуб'єктністю, до Верховного Суду;
- за своєю сутністю касаційне провадження є сукупністю організаційно-процесуальних дій, що послідовно, у встановлені форми та строки здійснюються в межах повноважень Верховного Суду;
- як стадія касаційне провадження включає декілька послідовних етапів: відкриття провадження; підготовка справи до розгляду;
- попередній розгляд справи; розгляд справи по суті;
- вирішення адміністративної справи через ухвалення судового рішення;
- розгляд та вирішення адміністративних справ здійснюється колегіально.

Касаційний розгляд справи здійснюється в межах вимог касаційної скарги та фактичних обставин справи, що були підставами відкриття касаційного

провадження, у формі судового засідання з ширшими повноваженнями учасників справи або в порядку письмового провадження. Ухвалення колегіального судового рішення є кінцевим етапом касаційного провадження, що характеризується обґрунтованою варіативністю, тобто Верховний Суд на підставі дослідження нерозривності норм матеріального та процесуального права при перегляді судових рішень, загального дотримання принципу верховенства права та правової визначеності ухвалює остаточне рішення щодо вирішення адміністративної справи по суті (залишення рішення без змін, скасувати, визнати нечинним або змінити рішення) або поточне судові рішення з подальшим новим судовим розглядом.

5.3. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами в Україні

Це самотійна, факультативна стадія адміністративного судочинства, завданням якої є новий захист прав, свобод і законних інтересів особи в разі виникнення законодавчо встановлених обставин (підстав) істотного або непереборного характеру, що зумовили перевірку законності та обґрунтованості рішень (дій) суду й вимагають усунути недоліки та прогалини попереднього судового розгляду (вирішення) адміністративної справи.

Перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами як стадія адміністративного судочинства характеризується такими особливостями:

- є самотійною, окремою та факультативною стадією адміністративного судочинства;
- підстави перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами мають істотний або непереборний характер і вичерпно закріплені в адміністративно-процесуальному законодавстві, формуючи завдання цих проваджень;
- метою цих проваджень є перевірка законності, обґрунтованості та об'єктивності судових рішень для захисту та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб;
- об'єктом проваджень за нововиявленими або виключними обставинами є судові рішення, що набрали законної сили;
- структура та процесуальний порядок проваджень за нововиявленими або виключними обставинами мають свої послідовні стадії: подання заяви про перегляд судового рішення; відкриття провадження;
- судовий розгляд за правилами розгляду справи відповідної інстанції, що здійснює перегляд рішення; ухвалення судового рішення за наслідками перегляду;
- перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється тими ж судами (інстанціями), що ухвалили рішення;
- де-факто тягар доказування у справах за нововиявленими або виключними обставинами покладається на заявника;

- за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами суд може ухвалити рішення щодо відмови в задоволенні заяви або щодо задоволення заяви, що має подальші процесуальні дії;

- рішення суду про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути оскаржене в установленому законодавством порядку.

Провадження за нововиявленими або виключними обставинами як стадія адміністративного судочинства розпочинається з подання правоздатної особи, права, свободи, інтереси якої порушені чи не визнані заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами умовно формують зміст такого провадження, і тому за своєю юридичною природою перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами полягає в перегляді рішення суду, що вступило в законну силу, у разі виникнення або виявлення суттєвих, нових фактичних даних, що заперечують або спростовують факти, що стали основою адміністративної справи, вплинули на розгляд справи та потягли за собою ухвалення судового рішення, що може порушувати права, свободи та законні інтереси особи.

Підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами об'єднані єдиним критерієм – це обов'язкове ухвалення рішення уповноваженою судовою установою, що створює виключну обставину (неконституційність (конституційність) нормативного акта; обвинувальний вирок вини судді; рішення міжнародної судової установи щодо порушення Україною міжнародних зобов'язань), яка зумовлює перегляд попереднього судового рішення з метою захисту прав, свобод і законних інтересів особи. Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами подається до того суду (зокрема інстанції), який ухвалив рішення, що має переглядатися. Далі заява про перегляд судового рішення реєструється, передається судді адміністративного суду, який з підстав, визначених законодавством, відкриває провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Адміністративна справа про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами розглядається за правилами розгляду справи відповідною інстанцією, що здійснює перегляд рішення, причому в першій інстанції – у порядку спрощеного позовного провадження. Обов'язок доказування в адміністративних справах про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, як показує судова практика, лежить на заявнику, адже заявник у своїй заяві вказує суду на доводи нововиявлених або виключних обставин, які є предметом доказування, надає відповідні докази або подає клопотання.

За наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами суд може ухвалити такі рішення: відмовити заявнику в задоволенні заяви; задовольнити заяву, скасувавши попереднє судове рішення, та ухвалити

нове судове рішення; скасувати попереднє судове рішення і закрити провадження; скасувати попереднє судове рішення і передати справу на новий судовий розгляд.

5.4. Провадження в Європейському суді з прав людини як стадія адміністративного судочинства України

Провадження в Європейському суді з прав людини є самостійною стадією адміністративного судочинства України, сутність якої передбачає відновлення незахищених або невизнаних чеснот особи системою національних адміністративних судів, що звертається до незалежного органу правосуддя міжнародного рівня (ЄСПЛ), який у порядку прийнятності заяви особи та розгляду справи по суті може ухвалити рішення про матеріальне відшкодування, що має стати правовим прецедентом з ужиттям суб'єктами публічної адміністрації додаткових заходів індивідуального та загального характеру.

Основними правилами початку провадження в ЄСПЛ, які є підставами розгляду заяв у ЄСПЛ, є:

- порушення державою норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; проходження всіх інстанцій національної системи судів та подання заяви до ЄСПЛ упродовж шести місяців із моменту ознайомлення з останнім судовим рішенням;

- предметом не є перегляд судового рішення національного суду, а відновлення незахищених, невизнаних або порушених чеснот (прав, свобод та законних інтересів);

- стороною (а саме відповідачем) у провадженні ЄСПЛ обов'язково є держава, а іншою стороною (позивач або заявник) є приватна особа або інша держава.

Якщо Україна як держава виступає відповідачем у провадженні ЄСПЛ, то її інтереси представляє та захищає Міністерство юстиції України в особі Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, до повноважень якого належить збір матеріалів та фактичних даних у справі, формування умов та ухвалення рішення про дружнє врегулювання спору, загалом представництво України як держави на міжнародній судовій арені.

До компетенції ЄСПЛ входить розгляд звернень двох видів – індивідуальних (особа проти держави) та міждержавних (держава проти держави), а також видання висновків консультативного характеру щодо офіційного тлумачення положень Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод.

Провадження в ЄСПЛ складається з трьох основних обов'язкових стадій, що є складними та включають декілька етапів, зокрема:

- стадію прийнятності заяви;
- стадію розгляду справи по суті;
- стадію ухвалення та оголошення судового рішення.

Стадія прийнятності заяви є первинною та полягає в перевірці формальних вимог і підстав заяви, завершуючись ухваленням двох рішень: ухвали щодо ухвалення заяви або ухвали щодо невідповідності вимог заяви та її неухвалення, які є остаточними.

Факультативною стадією провадження в ЄСПЛ є стадія дружнього врегулювання, на якій сторони формують взаємокомпромісні умови примирення, ухвалюючи угоду про примирення (зазвичай щодо встановлення заявнику суми відшкодування), якою закривається провадження.

Судове рішення ЄСПЛ ухвалюється двох видів:

- незадоволення вимог заяви або задоволення вимог заяви в разі виявлення порушення державою вимог Конвенції;
- у результаті задоволення заяви ЄСПЛ призначається справедлива сатисфакція, тобто матеріальне справедливе відшкодування за завдану шкоду.

Усі судові рішення ЄСПЛ *обов'язково виконуються державою*, що є підписантом Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначає механізм впровадження рішень ЄСПЛ у практику національних судів, однак справи ЄСПЛ за своєю природою фактично є зразковими справами за аналогією зразкових справ Верховного Суду, і тому механізм прецедентного права у практиці національних адміністративних судів треба удосконалювати та модернізувати.

Наслідком для України як винної сторони порушення вимог Конвенції є:

- виплата відшкодування (справедливої сатисфакції);
- ужиття додаткових заходів індивідуального характеру (повторний перегляд судових рішень національних судів);
- ужиття заходів додаткового загального характеру (внесення змін до законодавства та експертиза чинного законодавства, ухвалення практики ЄСПЛ).

6. Виконання судових рішень в адміністративних справах як завершальна стадія адміністративного судочинства України

Виконання судових рішень в адміністративних справах є обов'язковою стадією адміністративного судочинства України, оскільки всі адміністративні провадження завершуються ухваленням судового рішення, що підлягає обов'язковому виконанню в порядку, визначеному законодавством. Виконання судових рішень в адміністративних справах прямо пов'язане з основним принципом адміністративного судочинства – обов'язковістю виконання судового рішення, що гарантується законом.

Виконання судових рішень в адміністративних справах як стадія адміністративного судочинства України характеризується такими особливостями:

- полягає у здійсненні визначених законодавством виконавчо-процесуальних дій;

- учасниками яких є широке коло суб'єктів: адміністративний суд в особі судді, що здійснює низку процесуальних дій, пов'язаний із рухом виконання судового рішення;
- органи та уповноважені особи здійснюють виконання рішень у примусовому порядку (виконавці);
- сторони адміністративної справи реалізують свої законні права при виконанні або неналежному виконанні судового рішення;
- здійснюється на підставі адміністративно-процесуальних норм та норм спеціалізованого законодавства (виконавчого права);
- має примусовий, матеріальний та юрисдикційний характер;
- підставою для здійснення виконавчих дій є судові рішення, у якому визначено межі відновлення порушених прав;
- стадія є завершальною щодо захисту прав, свобод і законних інтересів осіб у порядку адміністративного судочинства та спрямована саме на відновлення порушених або невизнаних прав, свобод і законних інтересів.

Виконавче провадження в адміністративних справах здійснюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, спеціалізованого Закону України «Про виконавче провадження», підзаконних актів, що комплексно формують нормативно-правову базу порядку виконання судових рішень в адміністративних справах як завершальної стадії адміністративного судочинства України. Законною підставою для виконання судового рішення є виконавчий документ, який у порядку адміністративно-реєстраційної процедури вноситься до державного реєстру та надсилається стягувачу для здійснення безпосереднього виконання судового рішення.

Стаття 377 КАС України має назву «Примирення сторін у процесі виконання», що, на наш погляд, є смисловою колізією, оскільки виникає запитання: виконання чого? Доцільно було внести зміни до КАС України та назвати статтю 377 «Примирення сторін у процесі виконання судового рішення». Примирення сторін адміністративної справи у процесі виконання судового рішення дозволяє безконфліктно, консенсусно-компромісно та взаємовигідно вирішити юридичний конфлікт на завершальній стадії адміністративного судочинства та внаслідок заявних дій сторін і процесуальних дій адміністративного суду сформулювати та затвердити законні умови примирення.

Судовий контроль є важливим етапом (з позиції процесу) та інструментом обов'язкового виконання судових рішень в адміністративних справах, для ефективності якого потрібно змінити сутність судового контролю – від можливості до фактичного зобов'язання судді здійснювати судовий контроль з використанням різноманітних заходів впливу на суб'єктів виконавчого провадження.

Суддя адміністративного суду вчиняє різні організаційно-процесуальні дії, пов'язані з вирішенням процесуальних питань щодо належного, своєчасного та якісного виконанням судового рішення, які полягають у виправленні помилок у виконавчому листі, зупинення, поновлення, відстрочення виконання судового

рішення, примирення сторін адміністративної справи у виконавчому провадженні, вирішення інших організаційно-правових питань і здійснення судового контролю за виконанням судових рішень як гарантії дотримання принципу обов'язковості виконання судових рішень.

7. Зарубіжний досвід публічного адміністрування діяльності територіальних органів поліції

Компаративістичний аналіз щодо стадій адміністративного судочинства у Федеративній Республіці Німеччина, Литовській Республіці та Французькій Республіці дозволяє визначити спільні загальні риси розгляду адміністративних справ у суді першої інстанції з широким спектром організаційно-процесуальних дій на етапі підготовчого провадження та пріоритетністю мирного врегулювання спору, відмінних апеляційних та касаційних проваджень, останні з яких характеризуються прогресивними якісними особливостями – існуванням чітко прописаних, розширених підстав звернень до суду із заявою про відновлення провадження (у Литовській Республіці), контрольним правовим статусом суду касаційної інстанції (у Федеративній Республіці Німеччина), наявністю в суду касаційної інстанції адміністративних повноважень щодо взаємодії з органами виконавчої влади, пов'язаних із професійним консультуванням (у Французькій Республіці), що загалом формують ефективні моделі адміністративного судочинства в Європейському співтоваристві.

8. Удосконалення напрямків та законодавства стосовно стадій в адміністративному судочинстві України

Удосконалення напрямків та законодавства стосовно стадій в адміністративному судочинстві України має бути спрямована на закріплення на законодавчому рівні поняття «стадії адміністративного судочинства» та доктринальну визначеність принципу правової визначеності, розширення виключних обставин перегляду судових рішень щодо єдності судової практики, удосконалення стадії виконання судових рішень через деталізацію засад і процедур судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах.